Jan Králík

GRADA

Muž mezi VW a Škodou

V pozadí Hanuš Holzer

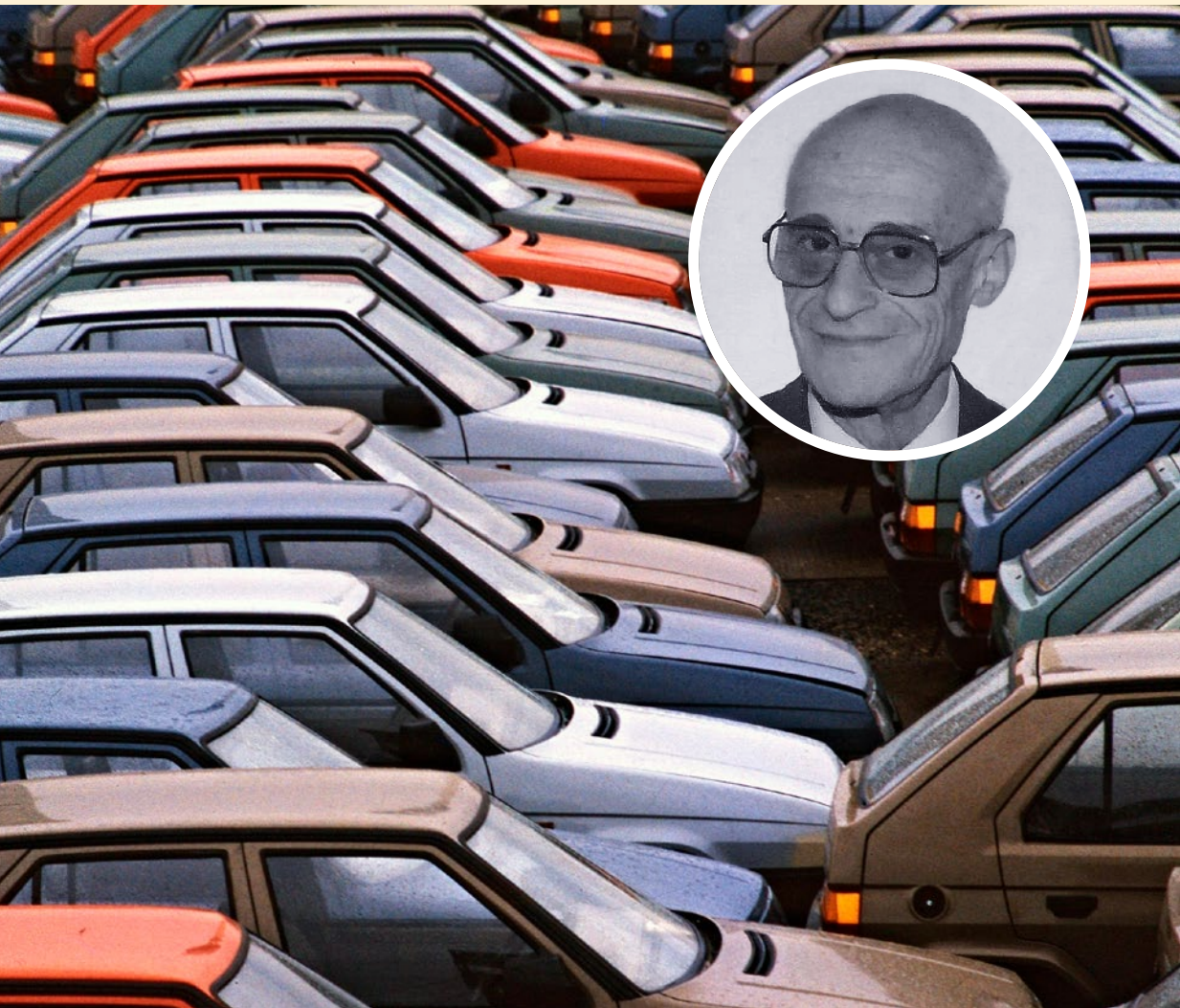

GRADA®

Muž mezi VW a Škodou

V pozadí Hanuš Holzer

Ptal se, naslouchal a zapsal Jan Králík

Grada Publishing

Děkujeme Česko-izraelské smíšené obchodní komoře za podporu vydání této publikace.

ČESKO IZRAELSKÁ SMÍŠENÁ OBCHODNÍ KOMORA

Jan Králík

Muž mezi VW a Škodou

V pozadí Hanuš Holzer

Vydala Grada Publishing, a. s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401
jako svou 7454. publikaci

Odpovědný redaktor Jiří Mewald
Grafická úprava a sazba Jakub Náprstek
Fotografie na obálce: Archiv společnosti ŠKODA AUTO
Počet stran 96
První vydání, Praha 2020
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

© Grada Publishing, a. s., 2020
Cover design © Jakub Náprstek, 2020

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy
Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude ***trestně stíháno****.*

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978-80-271-1065-0 (ePub)
ISBN 978-80-271-1064-3 (pdf)
ISBN 978-80-271-1002-5 (print)

Obsah

Než začnete číst 6
Šťastné dětství 8
Do Prahy 13
S Davidovou hvězdou 16
V 85 17
Terezín 19
Extrabuřt 22
Brundibár 23
Do Osvětimi? 23
Rekreace 25
Červený kříž 26
„Osvobození“ 28
Po válce 30
Do školy 31
Na křižovatce 32
Gymnázium 34
První úspěch 34
Moje politická orientace 37
Sběrné družstvo 39
Dobrá třída 41
Projektování dopravy 44
Na vysokou 46
Konec vysoké 48
Do práce 50
Dvounulka a Papa Neumann 51
Milan Jozíf 55
S Evou 65
Velaz 68
Srpen ’68 69
Do emigrace 70
Nový začátek 72
Listopad 1989 74
Být při tom 75
VW poprvé 76
Poradcem 77
Moje druhá „dvounulka“ 78
VW podruhé 79
Škoda na prodej 82
Ludvík Kalma 84
VW a Škoda očima Petra Pitharta 85
VW a Škoda očima Jana Vrby 87
VW a Škoda očima Carla Hahna 89
Siemens, Mercedes 90
Tomáš Jan Baťa 91
Epilog 94

Než začnete číst

Na Hanuše Holzera mě navedl Ing. Milan Jozíf, bývalý šéfredaktor časopisu Automobil:

„Musíš ho vyzpovídat."

Jenže panu Holzerovi se nechtělo. Neměl čas, pranic mu nezáleželo na publicitě, natož aby se svěřoval někomu, o němž nic nevěděl. Jistě netušil, že umím čekat. Po mnohém naléhání svolil. Od našeho prvního sezení 24. března 2006 jsme se občas vídávali. U mě doma, v kavárně, u něho v bytě v Praze, v autě na cestě do Německa, nakonec ve Švýcarsku. Trvalo to deset let a jeden měsíc. On vzpomínal, já nevycházel z údivu. Postupně jsem pochopil, že o mnohém mluvit nechtěl, mnohé nepovažoval za důležité, o mnohém nemohl. S chutí vyprávěl o svém dětství a o době, než v srpnu 1968 odešel s rodinou do Švýcarska. O tom, jak se po listopadu 89 angažoval ve zdejším dění, mluvil zdrženlivě. Že byl jmenován honorárním konzulem v Basileji, jsem se dozvěděl z tisku. Že léta aktivně působil ve statutárním orgánu Česko-izraelské smíšené obchodní komory, jsem se dočetl náhodou, že pomohl při povodních, vysvitlo z dopisu v jeho pozůstalosti. Alespoň že jsem ho přiměl k vylíčení jeho klíčové role při vstupu Volkswagenu do Škodovky. O tom, že se významně angažoval při fúzi Continentalu a Barumu, řekl jenom „No jo". Byl u mnoha zásadních jednání, měl otevřené dveře na Hrad, k ministrům, do parlamentu.

Trápily ho zahozené příležitosti, amatérská rozhodnutí, velikášské přehmaty. Když bývalý spolumajitel a generální ředitel Škody Plzeň Lubomír Soudek získal díky svým kontaktům na nejvyšších místech krachující automobilky Avia, Liaz a Tatra, vydal se Hanuš Holzer za předsedou vlády, aby mu řekl, co si o tom myslí. Václava Klause sice nezastihl, ale u jeho prý skvělé sekretářky nechal ekonomickou poučku, kterou mu vyřídila: „Ze tří šnorerů, žebráků, jednoho Rothschilda nikdo neudělá".

Životaběh Hanuše Holzera až do jeho odchodu do emigrace v srpnu 1968 je originálním střípkem mozaiky naší historie. Jeho pokračování po roce 1989 je pak naprosto výjimečné.

Považoval jsem za svoji povinnost zaznamenat alespoň to málo, co byl ochoten mi svěřit.

Jan Králík, září 2019

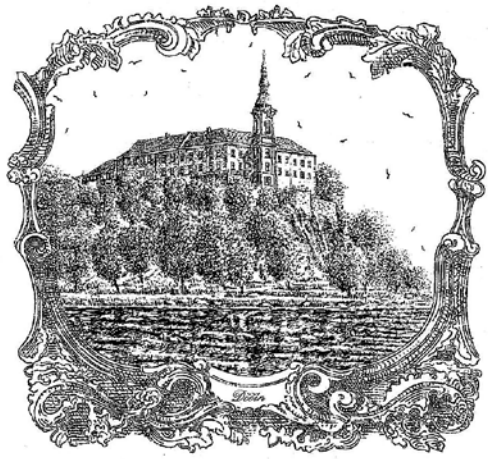

Město Děčín

Děčín dne 14. září 2002

Vážený pane konzule,

dovolte mi, abych Vám poděkoval za Vaši pomoc, kterou jste nám poskytl při zajištění věcné humanitární pomoci od firmy Krüger + Co AG a od města Basilej.

Díky rychlé dodávce 100 kusů odvlhčovačů se nám podařilo zrychlit tempo odstranění povodňových škod a tím dát občanům jistotu, že se budou moci co možná nejrychleji vrátit do svých bytů. Současně Vám chci poděkovat i za zprostředkování návštěvy zástupců firmy Krüger + Co AG, od kterých jsem již obdržel nabídku na potřebnou techniku. Vzhledem k tomu, že v tomto týdnu proběhne jednání rady města a následně 24. října také zastupitelstvo města, využijeme této nabídky a část techniky pro město Děčín zakoupíme.

Přeji Vám pevné zdraví a mnoho úspěchů v pracovním i osobním životě.

S úctou

Vážený pan
Hanuš Holzer
honorární konsul ČR

MĚSTO DĚČÍN

Šťastné dětství

Tatínek Leo Holzer se narodil v roce 1900 do české židovské rodiny. Absolvoval německou obchodní akademii a začal pracovat v Jablonci nad Nisou u významné německé transportní firmy Schenker, která měla v Československu silné zastoupení. Na severu také poznal moji maminku. Poté, co jsem se 29. června 1929 narodil, ho jmenovali ředitelem pobočky v Hradci Králové, kam později dojížděl firemní Pragou Baby z Jablonce a kde pracoval od pondělního rána do sobotního večera.

Tatínek Leo Holzer

Svého dědečka Holzera jsem nepoznal, zemřel v době první světové války. Tatínka tedy vychovávala maminka Marie, měla v Benešově na náměstí koloniál v domě, kde žili. Musela se starat o čtyři děti, tatínek měl tři sourozence.

Byl jsem jedináček, což do jisté míry určilo můj život. Jak říká moje manželka Eva, je to jedna z mých největších chyb, jichž jsem se v životě dopustil. Pro ni je jedináček něco zkaženého, zhýčkaného, v jídle vybíravého, zkrátka tvor plný nectností, jak jsem ji o tom v životě přesvědčil. To jsem ale, uznejte, nemohl napravit.

Na svět jsem přišel do typického rakousko-česko-židovského prostředí. Maminka byla svým naturelem spíše Rakušanka, tatínek typický Čech, který nechtěl mít s Rakouskem nic společného. Ona mluvila německy a nepříliš dobře česky, tatínek pochopitelně mluvil česky a díky vzdělání plynně německy. Tak spolu rodiče mluvili mezi sebou, maminka se mnou německy, tatínek česky, vyrůstal jsem v bilingvním prostředí. Úředně jsem byl Hans Erich, pro maminku Hansi, pro tatínka Hanoušek. Naše židovství spočívalo v tom, že jsme dodržovali jom kipur, avšak už nikoli sobotní šábes. Zato jsme měli vánoční stromeček. Rozhodně jsme nebyli ortodoxní. Úsměvně bych to charakterizoval tak, že jsme někdy jedli i košer.

Rodiče zprvu bydleli v pronajaté vile na kraji Jablonce. Když jsem se narodil, nastěhovali jsme se do druhého patra domu Fischerů, rodičů mé maminky. Rodina pocházela z Benešova, kde se maminka v roce 1902 narodila. Její tatínek, můj dědeček Viktor Fischer, naprosto svérázná osobnost, pocházel z Uhlířských Janovic. Měl velký obchod s textilem a krejčovským příslušenstvím, celý Jablonec k němu chodil nakupovat do domu na Pohorské třídě, byl to třetí dům od náměstí, prakticky v centru. Umím si ho živě představit jako věrného služebníka císaře pána, za něhož bojoval v první světové válce. Byl to každým coulem rakouský voják. Dohola ostříhaný, figura pravítkově rovná, vstával ve čtyři ráno, nasnídal se a po páté už byl v obchodě v přízemí. S babičkou Olgou bydleli v prvním patře, takže jen seběhl ze schodů, poklidil, připravil zboží a postaral se, aby všechno bylo blitzblank, tedy v ažůru, jak se česky říká. Před osmou přišla babička, která seděla celý den u pokladny. Dědeček měl několik zaměstnanců. Hlavní prodavačka byla paní Hertl, která kontrolovala provoz, dědeček měl oberaufsicht, čili vrchní dozor. Jeho hlavní starostí bylo doprovodit každého zákazníka ke dveřím a rozloučit se s ním mně tehdy nesrozumitelným „hábdiére". Moc se mi to líbilo, i když jsem dlouhá léta netušil, co to znamená. Až později mi došlo, že je to „habe die Ehre", neboli „mám tu čest".

Dědeček nakupoval zboží ve dvou pražských velkoobchodech, oba sídlily v ulici 28. října. První firma se jmenovala Zikmund–Ascher, hned vedle druhá byla Bratři Ascherové. Zda spolu nějak souvisely, nevím, ale sousedily. Tam jezdil dědeček jednou v měsíci rychlíkem vypraveným kolem šesté z Liberce. První zastávku měl v Rychnově u Jablonce, kam to bylo od nás z domu nějakých deset kilometrů. Dědeček tedy vyrazil na nádraží do Rychnova, nikoli tramvají, která tam jezdila, ale pěšky.

„Přece nebude celý Jablonec vědět, že já jedu do Prahy nakupovat!" Takže ve čtyři ráno vyrazil z domu, jaro, léto, podzim, zima, každý měsíc, aby lidi nevěděli. Že ho pak na nádraží v Rychnově a ve vlaku sousedi samozřejmě spatřili, mu nepřišlo na mysl. Jak říkám, trochu podivín.

Do obchodu k němu chodily zejména švadleny a krejčové, které s sebou velmi často vodily i své děti. Pro ten případ byl vybaven. Prodejna byla rozlehlá a dlouhá, na rozměrných pultech se rozbalovaly štosy látek. Zadní část prosvětlovalo okno s výhledem do zahrady a na malý domek, kde byl mandl a žehlírna, kterou dědeček pronajal. Vzadu v rohu místnosti stál psací stůl s telefonem a regály. V horní polici ve výši dospělého muže měl uschovanou krabičku s malými čoko-

ládičkami značky Deli. Každé dítě, které přišlo do obchodu, jednou čokoládičkou obdaroval. Každé, jenom dvě děti ne, totiž moji sestřenici Ily a mě. Jistě vás nepřekvapí, že jsme se uměli s Ily, dcerou maminčiny sestry, mé tety Bertl, nepozorovaně obsloužit sami.

Na datum mých narozenin 29. června tehdy připadal státní svátek Petra a Pavla, který se stal pravidelnou příležitostí k tomu, aby střelci za slavnostních fanfár a různých pochodů mašírovali na střelnici kolem našeho domu. Od té doby mám rád tuhle muziku. Jako kluk v předškolním věku jsem pravidelně každý den po obědě poslouchal na našem rádiu jistou švýcarskou stanici a její program „Von eins bis zwei". Stál jsem u rádia a dirigoval. Když se to dozvěděla teta Bertl, dostal jsem k Vánocům pod stromeček – mimochodem vždycky až ke stropu, jak se na správnou židovskou rodinu slušelo – truhlářem na zakázku zhotovený stupínek a pravou dirigentskou taktovku s korkem na konci, abych od jedné do dvou mohl dirigovat.

Když maminka potřebovala na nové šaty, jela do Prahy k firmě Zikmund–Ascher, kde nakoupila i s příslušnou slevou. Proč ne u dědečka, svého tatínka, když měl stejný výběr? Protože nebylo myslitelné, aby dědeček mamince tu látku věnoval. Stejně tak nepřicházelo v úvahu, aby vzal od vlastní dcery peníze. Stejně tak od tety Bertl. Takový byl dědeček. Ale že by škudlil? Kdepak. Když byla zima, mrzlo a napadl sníh, povolal klempíře pana Hansorga a zadal mu vybudovat na zahradě dlouhou ledovou dráhu, na níž jsme si mohli hrát a pouštět po ní láhve. Měl mě moc rád a hodně mi přál. Například v neděli sešel do obchodu, dal na pulty židle a odsunul stranou všechen nábytek, uvolnil prostor a já se tam mohl prohánět ve svém šlapacím autíčku.

Dědeček využil své známosti s panem Hansorgem, který nebyl jen klempířem, ale rovněž velitelem jabloneckých dobrovolných hasičů, a požádal ho, aby pro mě vyrobil věrnou kopii hasičské přilby.

Soukromý i profesní život mých prarodičů Fischerových byl velmi stereotypní. Denně vyjma neděle od rána v obchodě, kde v deset hodin zavolala babička učednici a poslala ji na náměstí k uzenáři u stanice tramvaje, aby tam koupila dva párky s hořčicí, křenem a dvěma makovými houskami. Byl to rituál, který se léta neměnil. V poledne se obchod zavřel, nastal čas oběda. Služka ho nahoře v prvním patře připravila, jídelníček se léta neměnil. Denně silná hovězí polévka s játrovými nudličkami, ano játrovými nudličkami, nikoli knedlíčky, a pak vařené hovězí maso, jablkový křen a brambory. Léta se to neměnilo, den co den to stejné. Bylo více než

časté, že když jsem se vracel ze školy, zastavil jsem se cestou do druhého patra v patře prvním, dal si polévku, kus chleba a hovězí, takže doma o patro výš mi maminka vynadala, protože jsem už pořádně neobědval.

Večeře obyčejně začínala jogurtem, který jsem neměl rád. Maminka mi vždycky říkala, vidíš, Schorschi Samisch nemá k večeři nic jiného než ten jogurt. Byl to syn nějaké vzdálené maminčiny sestřenice tety Mimi. Její rodina s jejím manželem, strýčkem Fredem, na tom asi nebyla tak dobře, a Schorschi posloužil mé mamince k tomu, aby mě přiměla nevybírat si v jídle.

Babička Fischerová, za svobodna Schillerová, měla sestru a bratra. Bratr, maminčin strýček, byl významný jablonecký právník. Sídlil v moderním domě na druhé hlavní třídě vedle tamního hotelu Alcron. Dole měl obchod Baťa, nahoře kanceláře strýček Schiller.

Babička měla ještě sestru Hermínu, provdanou Schillerovou, kterou jsem znal jen málo, zemřela v roce 1935.

V šesti letech jsem začal chodit do školy, vzdálené asi tři čtvrtě kilometru. Musím se opravit: já do ní nechodil, ale jezdil. Abych nemusel ráno šlapat, dojednal dědeček s mlékařkou, která rozvážela na vozíku v bandasce mléko po domácnostech, že mě sveze do školy na kozlíku. Učila nás Frau Kraus, pochopitelně to byla německá škola. Byl jsem takové nevýrazné dítě, ničím jsem nevynikal. Úkoly se mnou vždycky dělala v kuchyni maminka, tatínek byl přes týden v Hradci Králové. Ve škole jsem nikdy nepocítil nějaký antisemitismus, s tím jsem se tam nesetkal. Jen jednou nad radnicí u kina mě parta kluků začala nadávat do Židů.

Krátce před tím, než jsme opustili Jablonec, probudilo se ve mně v mých sedmi letech češství. Projevovalo se tím, že jsem vstoupil do dědečkova kšeftu a z plna hrdla pozdravil „dobrý den". Že to dědeček mezi těmi jeho německými kunčafty neviděl rád, nemusím povídat.

Teta Bertl, ze tří dětí nejstarší, byla provdaná za Artura Neuwirtha, rovněž obchodníka, který zastupoval velkou exportní francouzskou firmu Jajteles. Dobře situovaná rodina měla v Pohorské ulici velký dům s kancelářemi a dvěma rozlehlými zahradami – ozdobnou a menším sadem. V domě byly dvě garáže, v jedné měl strýc Artur stubakera pro reprezentační jízdy za zákazníky, a pragovku pikolu pro rodinné vyjížďky, nejčastěji do Liberce. Rozumělo se, že měl svého řidiče pana Simma. Jednou mě vzal strýček Artur do firmy Schowanek, velkého výrobce hraček. Tam jsem dostal hru Business, dnes se jmenuje Monopoly. Propadl jsem jí a hrál to řadu let, ještě v dospělosti.

Vzpomínám, jak maminka potřebovala do Liberce, snad koupit nitě, protože u svého tatínka to z výše uvedených důvodů nešlo. Využila cesty strýčka Artura a rozhodla, že já zůstanu doma. Samozřejmě jsem chtěl jet s nimi, což řidič pan Simm vyřešil tím, že když se oba dospělí před cestou na chvilku ještě vzdálili, ukryl mě vpředu vedle sebe a přehodil přese mě deku. Maminka se strýčkem se pak posadili dozadu, pochopitelně na mě nepřišli. Až jsem na ně za městem sám vykoukl. Maminka se hrozně zlobila a já tomu nasadil v Liberci nechtěně korunu. Když jsem vystoupil, zavřel jsem dveře pikoly tak zprudka, že se vysypalo okno. Strýček Artur sice mlčel, ale viděl jsem, jak ho to rozzlobilo. A maminka? Darmo mluvit.

Musím říct, že maminka byla strašlivý pedant. Opravdu strašlivý. Knihy v knihovně seřazené nikoli podle autorů či témat, ale podle velikosti. Každou neděli dopoledne srolovala koberce a vytírala pod nimi prach, který tam nebyl. Ba dokonce musela po mně pootočit i klíčky v zámku dvířek od skříně, aby jejich ouška byla ve shodné poloze. V rodině to bylo jistě dobře známo, a jak zpětně vidím, dělalo dědečkovi dobře čas od času ji trochu poškádlit. Jako když mě jako asi čtyřletého svěřil kominíkovi podívat se na střechu na komín. Musím zmínit, že jsem vyrůstal pod dohledem chůvy, bíle oblečen s bílým kloboučkem. Umíte si představit, jak jsem po té exkurzi na komín vypadal. A hned za dědečkem. Podíval se na mě a takhle že běhat po obchodě nemůžu, abych hned šel za maminkou. Skoro padla do mdlob. Bylo to vůbec poprvé, kdy sebrala odvahu a letěla dolů za svým tatínkem si to vyřídit. Dědeček Fischer zkrátka měl smysl pro humor.

Tetu Bertl jsem měl moc rád, ona mě snad ještě víc, možná proto, že si přála syna, ale narodila se jí Ilse. Teta to těžce nesla, aniž by to dávala dceři najevo, ale vím, že jejím miláčkem jsem byl já. A tu svoji lásku mi projevovala tím, že kdykoli jsem přišel do její blízkosti, vzala mě do jediného velkého jableneckého hračkářství, kde jsem si mohl vybrat, co se mi líbilo. To se naopak nelíbilo mamince, a to tak, až mi jednou zakázala do hračkářství s tetou chodit. Což jsme s Bertl dodrželi, avšak obcházeli. Já si vybral hračku z chodníku ve výloze a teta ji šla koupit. Bohužel ve věku pětatřiceti let zemřela na leukémii. Když mi to maminka šetrně sdělovala, moc jsem tetu litoval, vůbec jsem si neuměl představit, že usnula a už se nikdy neprobudí. Litoval jsem i její dceru Ilse, moji sestřenku, s níž jsme si byli blízcí a hráli si, přestože byla asi o šest let starší. Měl jsem ji rád, i když se prý pokusila udusit mě makovým koláčem, když mi byl rok. Naštěstí maminka včas zakročila. Ily mluvila jen německy, česky neuměla, ale moc ráda zpívala s německým pří-

zvukem „a chalupu a chalupu dostane od tááááty“. Ačkoliv jsem uměl česky, dost dobře jsem nerozuměl a ptal se jí, co je to achalupa. Nevěděla. Ily i s tatínkem prošli Terezínem a zahynuli v Osvětimi, jak jsem se dozvěděl po válce.

Dědeček měl maminku i tetu Bertl ohromně rád, mě miloval, o tom nebylo sporu. Měl ale tvrdou palici a také si uměl prosadit svou. Jeho nejmladší dítě byl syn Otto Fischer, který se narodil v roce 1908. Miloval ho dozajista stejně, avšak na delší čas se s ním ve zlém rozešel. Otto vystudoval práva a prezenční vojenskou službu nastoupil jako poručík do Košic. Tam se seznámil se svou nastávající, slovenskou Židovkou Serenou, jíž jsme říkali z mně neznámých důvodů Babi. Když mu vojna skončila, vrátil se domů a oznámil, že se bude ženit, že si v Košicích našel nevěstu. Tehdy ovšem dědeček Fischer prohlásil, že do své rodiny slovenskou Židovku nikdy nepřijme. Ale protože měl Otto hlavu po svém otci, oženil se s Babi, a to bez účasti svého otce. Dědeček tam zkrátka nešel, se svojí snachou se dlouho vůbec nestýkal. Babička z toho byla hrozně nešťastná, ale co mohla se svým paličákem dělat?

Otto se pak přestěhoval do Prahy a založil právnickou kancelář na rohu Soukenické a Revoluční.

Do Prahy

Vzpomínám si na strýčka Ottu proto, že jsme se s rodiči rovněž přestěhovali v roce 1936 do Prahy, kde tatínka jmenovali prokuristou české pobočky Schenkera, kancelář měli v Praze na Příkopech. Byt jsme našli v Malé Vinařské 4 na Letné, dnes Vinařské. Byla to tehdy novostavba a my první podnájemníci.

Pražská kancelář strýčka Otty pro mě měla zvláštní kouzlo, kvůli němuž jsem za ním rád chodíval. Z okna kanceláře byl totiž výhled přímo na křižovatku, nad níž visel dopravní semafor, tehdy úžasná technická novinka, která mě uhranula. Strýček byl rovněž šprýmař, jehož jsem obdivoval, zejména proto, že občas chodíval v uniformě se šavlí. Když měl k nám přijít na návštěvu, vzal jsem si svoji dřevěnou flintu a čekal na něho před domem, kde jsem mu vzdal čest povelem „k poctě zbraň“. Jeho manželka teta Babi byla velice šikovná, měla v dolní části Mánesovy ulice dílnu na dámské klobouky. Oba odešli někdy koncem roku 1938 do Anglie, tehdy ještě neměli děti.

Také příbuzní ze strany mého tatínka byl rozvětvený rod s mnoha tetami a strýčky. Nejblíže mi byla rodina Slávka Maříka, nežidovského manžela tety Valerie rozené Holzerové. Žili v Neveklově v hezkém domě s ohromnou zahradou, rozdělenou na užitkovou část, kde teta Valda pěstovala nejrůznější zeleninu, ovocnou část a konečně část okrasnou, kde nechyběl ani altán. Teta všechny výpěstky uchovávala ve velkém sklepě pod domem, kde měla zásoby na zimu.

Strýčkova pila byl rozlehlý areál, na němž se sušily trámy, fošny a prkna. Pracovalo tam snad dvacet zaměstnanců. Strýček měl syny Jirku a Pavla, Jirka byl o čtyři roky starší než já, vystudoval techniku a stal se strojním inženýrem. Za války byl nasazen v Německu, po válce pracoval ve smíchovské Tatře.

Pavel byl ode mě starší jen o měsíc. Když jsme se stěhovali do Prahy, dali mě rodiče na dva měsíce do Neveklova, než se na novém místě zařídí. Tak se stalo, že jsem pár týdnů chodil s Pavlem i do školy, do stejné třídy. Myslím, že se za mě trochu styděl, moje čeština byla tehdy přece jen trochu jiná než neveklovských kluků. Tehdy jsem si uvědomil, že jsem jiný. Nejen tou češtinou, ale především tím, že jsem byl městské dítě, zatímco kluci byli vesničtí, bezprostřednější, otevřenější, měli k sobě jiný vztah. Podvědomě jsem ten rozdíl pociťoval. S oběma bratranci jsem si hrál a byli jsme si blízcí, však jsem tam také často o prázdninách jezdíval.

Teta byla mimořádná kuchařka, chovala slepice, králíky, husy, které vykrmovala šiškami. Dodnes ji vidím, jak venku sedí na štokrleti, husu svírá nohama a láduje ji. Ten pohled mi byl už tenkrát nepříjemný, nemohl jsem se na to dívat. Když potom Němci obsadili Československo, vyklidili celé Neveklovsko, kde zřídili výcvikové území pro zbraně SS. Proto museli Maříkovi opustit dům i pilu a odstěhovat se někam k Mnichovicím. Pavel s ohledem na svůj původ ze smíšeného křesťansko-židovského manželství nemohl studovat a musel ve vsi pracovat v koloniálu pana Petráška jako učedník. Teta Maříková díky nežidovskému původu strejdy Slávka nemusela do koncentračního tábora a byla internována v Praze-Strašnicích na Hagiboru spolu s podobně postiženými. Strýček tedy žil několik let bez tety.

Teta Olga, tatínkova sestra, si vzala architekta Rudolfa Winternitze, který měl v Praze stavební firmu a postavil mimo jiné dům s tělocvičnou v Haštalské 20, tři domy v horní části Veletržní ulice, kde měl také svoji kancelář. Nacházejí se po levé straně, když se jede ulicí nahoru na Letnou. Pro jeho mladší stavby byly charakteristické obklady z úzkých kachlíků. Postavil i dům v Malé Vinařské 4, kde jsme bydleli. V domě sídlily Horákovy garáže, pobočný Horákův závod na ulici Bělského, dnes Dukelských hrdinů, kde ještě nedávno sídlila pražská záchranná služba. Ho-

rák tam vedl zastoupení značky Peugeot, však také strýček Winternitz jezdil ve čtyřistadvojce. Jejich dcera Hanička měla štěstí v tom, že patřila mezi Wintonovy děti a před holocaustem se zachránila v Anglii, na rozdíl od svých rodičů, kteří zahynuli v Osvětimi.

Winternitzovi vlastnili v Mladé Vožici rozlehlou vilu s velkým bazénem, zahradou a polem, také s domovníkem a zahradníkem. Nejpozoruhodnější byl ovšem chlív, čistě vykachlíkovaný a přímo vymydlený, v němž chovali nejopečovávanější krávu v Československu. Měla kamenný žlab s tekoucí vodou, kterou si sama spouštěla čumákem. Tehdy to byla úžasná technická vymoženost. Do Vožice je vozil řidič pan Zavřel prakticky každou sobotu odpoledne. U nich jsem se také naučil plavat, když mě Hanička strčila do jejich velkého bazénu, a dělej, co umíš. Jezdíval jsem tam s nimi často a moc si to užíval, především cestu v neděli zpět do Prahy. Předně proto, že jsme za Stráncicemi pravidelně míjeli četníka, který tam na křižovatce vartoval, aby řídil provoz. Zdá se to být divné, ale nebylo – on se totiž v přibližně stejnou dobu po stejné staré Táborské silnici vracel ze Sezimova Ústí prezident Beneš, jehož volný průjezd zdejší málo přehlednou křižovatkou četník zajišťoval. Hlavní atrakce pro mě ale začínala až kousek před Prahou. Ve voze začala pravidelná rozprava mezi tetou Olgou a strýčkem Rudim o tom, kolik vajíček přivážených z venkova tetička u potravní čáry v Krči přizná a kolik zatají. Strýček, čestný chlap, který neznal kompromisy, samozřejmě hodlal nahlásit a zaplatit potravní daň ze všeho, tetě se to nezdálo být rozumné. Mně se ta diskuse moc líbila, jak těm dvěma, nevím. O peníze nešlo, ze strany tety to byl spíš sport. Obvykle ovšem vyhrál strýček.

Můj neveklovský pobyt s bratranci trval jen několik týdnů, než jsem začal žít s rodiči v Praze v už zařízeném bytě a začal chodit do třetí třídy. Přijali mě a cítil jsem se tam dobře, na rozdíl od Neveklova. Ještě lepší vzpomínky mám na volné chvíle, které jsem trávil na Strossmayerově náměstí, na jedné z nejrušnějších křižovatek v Praze. Mně byla doprava doslova vášní. Zprvu jsem pozoroval tramvaje, jak se tu křižují, ochomýtal jsem se kolem a zajímal se o to tak, že si mě všiml i dozorčí. Dozorčí měli službu na nejfrekventovanějších pražských křižovatkách – na Můstku, na Riegrově náměstí, dnešním náměstí bratří Synků, u Muzea, na Špejcharu a Strossmayerově náměstí. Stáli tam a kontrolovali, zda tramvaje jezdí podle jízdního řádu. Když zjistili zpoždění, buď na to řidiče upozornili, aby to dohnal, nebo, bylo-li zpoždění příliš velké, nařídili na nejbližší točně obrátit, počkat na svůj čas a jet zpět. Tehdy jsem znal všechny tratě všech linek, měl jsem v hlavě jízdní řády a předpisy, jimiž se tramvajáci museli řídit.

Tak jsem prožíval spokojený čas. Pokud si pamatuji, události kolem Mnichovské smlouvy se mě nijak se nedotkly. Uvědomění si katastrofy přišlo 15. března 1939, kdy jsme se z rozhlasu dozvěděli o okupaci země. Neuměl jsem si nic konkrétního představit, tím spíš, že jsem s maminkou musel hned do města. Byla to žena praktická a rozhodla, že mi musí nakoupit u firmy Hirsch v Železné ulici oblečení do zásoby. Jeli jsme tramvají na Příkopy, kde jsme u Savarinu vystoupili do lezavého počasí. Ulicí se valily vojenské kolony a motocykly německé armády a na mě padla tíseň.

Právě končilo mé šťastné dětství.

S Davidovou hvězdou

Cítil jsem, že je zle. Dál jsem chodil do školy, v září 1939 jsem postoupil do páté třídy. Tatínek byl ovšem hned po příchodu Němců ze dne na den propuštěn, zůstal nezaměstnaný.

V červnu 1940 jsem ukončil pátou třídu ve Vinařské a bylo by logické, abych přešel na gymnázium. To ovšem už nebylo tak jednoduché, jedinou příležitostí zůstal ústav na Bachmačském náměstí, kam jsem nastoupil. Jakmile nastal školní rok, hned mě jako Žida vyrazili. A k tomu jsme domů dostali kus látky s židovskými hvězdami. Musel se rozstříhat a hvězdy přišít na všechny šaty, v nichž se chodilo ven. Postupně se začaly objevovat nápisy „Židům vstup zakázán", do divadla se nesmělo vůbec, z kaváren zůstaly Židům přístupné jen kavárna Šroubek na Václavském náměstí a kavárna na rohu Vinohradské a Italské. Mě se nová nařízení týkala v tramvaji, jezdit jsem směl jen v zadním voze. Nějaký čas jsem chodil do židovské školy v Meislově ulici, později, když i tam se přestalo učit, chodil jsem někam soukromě, po večerech mě rodiče posílali na judo. V zimě 1940/1941 musel tatínek chodit jako Žid odklízet sníh. Nemohu říct, že bychom měli nouzi, vnímal jsem ale skličující atmosféru. Silným zážitkem byl dárek k mým desátým narozeninám, dostal jsem krásné sportovní kolo Čenkov s berany od firmy Soukup na Žižkově. Byla to zmenšená kopie dospělého kola i s přehazovačkou. Stálo 1100 korun, tedy opravdu hodně peněz. Přispěl dědeček, snad mi to dali v předtuše věcí příštích.

V roce 1940 vešla v platnost vyhláška, podle níž museli Židé vyklidit byt, pokud o něj projevil zájem některý Němec. Zbývalo pak už jen najít podnájem. V domě naproti nějaký takový chlap žil, náš třípokoják se mu zalíbil. Maminka za

ním zašla a domluvila, že byt uvolníme, ale ať nám posečká, než seženeme vyhovující náhradu. Trvalo to asi dva měsíce. Tady musím připomenout praktičnost maminky, která si uměla poradit v různých ošemetných situacích. Nákup oblečení pro mě v den okupace byl toho důkazem, její jednání v případě nuceného vystěhování zrovna tak. Tatínek by to nikdy neudělal, vždycky jednal přímočaře, neuměl se sehnout.

Podnájem jsme našli na Vinohradech v Mánesově ulici 64 u paní Kotrabové, slušné vdovy, která nám pronajala jeden pokoj. Přebytečné zařízení bytu jsme uskladnili ve sklepě vily strýčka Winternitze, ten nábytek jsme pochopitelně už nikdy neviděli.

Rodiče snášeli situaci velmi zle, ale dělat s tím nemohli nic. Vlastně mohli. Ještě v roce 1939, i po okupaci, bylo možné emigrovat, pokud člověk získal takzvaný affidavit, místopřísežné prohlášení, že země, která doklad vydala, vás přijme. Tatínek nějak opatřil affidavit někam do Jižní Ameriky pro nás tři, ale maminka řekla, že nemůže opustit svého jabloneckého tatínka, mého dědečka Viktora Fischera. Její bratr Otto byl už v Anglii a cítila, že je její povinností o tatínka se postarat.

V 85

Na konci roku 1941 se začaly organizovat první transporty do Terezína. Najednou jste dostali domů psaní, že se za tři dny máte dostavit do dřevěných nouzových baráků v prostoru mezi Veletržní a Strojnickou. Zůstaly tam ještě dlouho po válce. Během těch tří dnů bylo třeba vyklidit byt, všechno zlikvidovat a vzít si nejvýše 50 kilogramů zavazadel. Židovská obec vyzvala mládež, aby rodinám pomáhala. Přidal jsem se k nim, ale záhy jsem cítil, že těm, jimž pomáháme, spíš překážíme a jejich náhlé utrpení ještě ztěžujeme. V jedné domácnosti, na jejíž jméno si bohužel nemohu vzpomenout, mi hlava rodiny dala své hodinky Doxa. Mám je dodnes uschované na památku toho muže.

Dobře si vzpomínám, jak jsem se velmi zamýšlel nad Masarykovým heslem „žijeme pro své děti". Vrtalo mi hlavou a jednou jsem se konečně zeptal tatínka. Proč mají žít pro své děti? Přece každý má život pro sebe. Jistě, mají mě rádi, ale proč by měli žít pro mě? Myslím, že mi na to ani neodpověděl. Co by mi také měl říct? Měl jsem tatínka strašně rád. Moc jsem si ho neužil v době, kdy pracoval v Hradci, no a v Praze už jsme vlastně žili jiný život.

Výzvu do transportu jsme dostali 18. ledna 1942. Nastalo horečné balení a také nutnost někomu svěřit rodinné cennosti. Část jsme uložili u Mařík v Neveklově, část jsme nechali u asistentky tehdy slavného zubaře doktora Vaněčka. Ordinoval na Poříčí vedle YMCA, kde se staral o chrup mnoha prominentů, členy Národního divadla počínaje a Hanou Benešovou konče. Vaněček byl sice árijec, ale jeho žena Valda, tatínkova sestřenice, byla Židovka. . Protože si sám nebyl jist budoucností, doporučil svoji asistentku, jíž tedy rodiče svěřili druhou část šperků. Nemusím snad říkat, že od Mařík jsme dostali všechno do puntíku, od paní asistentky ani špendlík.

Když rodiče balili, sháněl jsem malý plechový vařič na pevný líh a svítilnu poháněnou dynamem v dlani, tedy potřebami pro stav nouze.

Tatínek byl hezký štíhlý chlapík, ale žádný silák. Vláčet padesát kilo ve dvou kufrech a batohu pro něho nebylo nic jednoduchého. Takhle jsme se tedy vydali k barákům ve Veletržní. Ještě cestou tam jsme mohli mít pocit jisté svobody pohybu. Avšak v okamžiku, kdy jsme vkročili za plot nouzových staveb, nastal jiný režim. Organizaci měli na starosti příslušníci SS, náš život se od toho okamžiku zásadně změnil. Byli jsme zařazeni do jednoho z terezínských transportů, které se označovaly velkým písmem, počínaje A. Na nás v lednu 1942 padlo písmeno V, co transport, to tisíc osob, co osoba, to číslo. Tatínek se stal V 83, maminka V 84, já V 85, dědeček V 86. V barácích ležely na zemi slamníky jeden vedle druhého, zavazadla jsme si dali za hlavu, areál už jsme nesměli opustit. A k tomu nová pravidla chování, například že před esesákem musel každý smeknout. Nemám na to hezkou vzpomínku. Tenkrát byla jedna z nejkrutějších zim, což nám situaci nijak neulehčilo. Byl jsem venku mezi baráky, nabalený a v čepici podvázané pod bradou, aby mi neomrzly uši, hrál jsem si na bobku s něčím u země. Kde se vzal tu se vzal, vůbec jsem ho nespařil, šel kolem esesák a já pochopitelně nesmekl. Něco zařval a já ležel. Přitom jsem si zlomil přední horní řezák vejpůl. Jaká to byla doba a atmosféra charakterizuje reakce mé maminky. Být to za normálních okolností, asi by lomila rukama, že jediný syn, dvanáctiletý, sotva mu narostly druhé zuby, už má z před-

ního jen polovic. Teď na to reagovala tak, jako kdyby jí to bylo jedno. Vůbec jsem jí to nezazlíval, však ono jí to jedno určitě nebylo. Pochopil jsem ale, že prožívá a my s ní dosud nejtěžší životní situaci. V ní se zachovala tak, jako kdyby říkala, kéž by se nám už nic horšího nestalo.

Po třech dnech jsme opustili baráky a pochodovali Veletržní dolů na nádraží Bubny, po silnici, protože Židé nesměli kráčet po chodníku. Lidé podél domů buď sklápěli zrak, nebo nás nezúčastněně sledovali, mrtvé ticho v mrazivém dni bylo velmi nepříjemné. Na nádraží nás přepočítali, hlásili jsme se pod svými čísly, pak jsme nastoupili do vagonů třetí třídy, vcelku pohodlně, každý měl své místo. Z Buben jsme jeli do Bohušovic u Roudnice nad Labem, tam vystoupili, znovu nás přepočítali a vydali jsme se s bagáží do Terezína.

Terezín

V té době město ještě nebylo ghettem, ale žili zde starousedlíci, jen vyklizená kasárna začali obývat lidé z transportů. Aby se ale Židé nemohli s místními stýkat, byly kasárenské budovy spojené koridory z prkenných ohrad. Z kasáren jsme stejně prakticky nemohli vyjít, jen na propustky, když jsme byli kupříkladu předvoláni do jiné budovy. Až později během roku 1943 byli místní občané vystěhováni a z města se stalo ghetto, v němž jsme se mohli volně pohybovat, prkenné ohrady zmizely.

Všechny kasárenské budovy měly své jméno – Sudetské, kde byli jen muži, v Hamburských žily ženy s dětmi, židovské vedení ghetta sídlilo v Magdeburských, pak byly Drážďanské a řada dalších. Změnily se také názvy ulic. Protože město bylo původně vojenskou pevností, je síť ulic pravoúhlá. Ty hlavní dostaly německé názvy Langstrasse – Dlouhá, Querstrasse – Příčná, každá ulice označená číslem.

Žil jsem s maminkou v kasárnách Hamburk na pokoji 115 v prvním patře, kam se vešlo asi pětatřicet žen s dětmi. Pokud se jídla týká, dostávali jsme dvakrát týdně čtvrtku chleba, k tomu deset deka cukru a proužek margarínu. Směnná hodnota toho i onoho byla stejná, takže si to lidé měnili podle toho, čemu kdo dával přednost. K snídani jsme dostali z konve na chodbě černou… nemůžu říct kávu, protože to bylo jednak neškodné, že to mohly pít i děti, jednak se to ani pít nedalo. K obědu se na dvoře rozdávala jakási omáčka, jednou týdně přišlo na řadu hašé z odpadového masa, ale mělo to alespoň nějaké kalorie.